

SÚČASNÁ SLOVENSKÁ PRÓZA V NEMECKÝCH PREKLADOCH PREHLAD RECEPČNÝCH SNÁH

PROF. DR. SC. PHIL. LUDWIG RICHTER

This study examines the reception of the Slovak contemporary fiction prose after 1989 in Germany, Austria, and Switzerland. It scrutinizes the German translations, insofar as they have been published in book form, and describes the literary critic reactions in the media, especially in the press and radio. The main subjects of the received novels and collections of short stories are the totalitarian past of Slovakia, the processes of transformation and democratization after the Slovak nation gained freedom, as well as the current social situation.

 profrichterl@aol.com

Keywords: Slovak fiction prose; translations into German; literary critic reactions

Zánik štátneho socializmu, Nežná revolúcia v Československu a obrat v NDR v novembri 1989, zjednotenie Nemecka v októbri 1990 a vznik Slovenskej republiky v januári 1993 výrazne ovplyvňovali recepciu slovenskej literatúry v nemeckom jazykovom priestore, ktorú v tom období obmedzovali politické zásahy, tematické tabu alebo estetické výhrady. Po týchto udalostiach vyšli najprv preklady z tvorby striktno alebo dočasne zakázaných autorov za normalizácie a literárne svedectvá obetí totality,¹ postupne sa však v recepcii presadzovala nová ponovembrová literárna tvorba so svojším pohľadom na prekonanú minulosť a so silnejším fókusom na transformáciu spoločnosti a demokratický vývin.

POHĽADY SPÄŤ DO TOTALITNEJ MINULOSTI

Už v roku 1994 uverejnilo vydavateľstvo Fischer Taschenbuch Verlag vo Frankfurte nad Mohanom poviedku **Jána Johanidesa** *Bodenfrost* [Holomráz]², ktorá ako jedna z prvých slovenských umeleckých reakcií na práve prekonanú totalitu našla pozoruhodnú odozvu v týždenníku *Die Zeit*. Vo svojej recenzii ju Christof Siemes nazval „kriminálnym príbehom s ideologicky zaslepenými masami a prostými zákernými vrahmi“, „politickou groteskou“ aj „príbehom o moci, ktorú holokaust ešte stále má nad tými, ktorí mu ušli“, čím vyzdvihuje hlavne osud Róma Deža, ktorý „je vždy na falošnej strane“ a „na svete má svoje miesto iba ako obeť“, súhrnne pokladá túto knihu za „dojemný pokus, rozprávaním odhaliť vzor, ktorému diktatúry vďačia svoj dlhý život [...] či je to fašizmus, stalinizmus alebo komunizmus pritom sotva robí podstatný rozdiel“.³

Aj krátky autobiografický text *Das blinde Fischlein* [Slepá rybka]⁴, v slovenčine uverejnený už v roku 1998, v nemčine až v roku 2019 v Klagenfurte vydavateľstvom Drava, patrí k prvým dielam o živote za totality. V ňom **Rút Lichnerová** podáva retrospektívny obraz svojho detstva v pofebruárovom období, v ktorom bol jej otec kvôli kresťanskej viere prenasledovaný, presídlený a šikanovaný, avšak svoj osud znášal s Božou dôverou. Autorka v diele znázorňuje dilemu medzi rešpektom k statočnému otcovi a negatívnymi dôsledkami, ktoré z toho vyplývajú pre dievča: posmešky a klebety spolužia-

kov, strach zo všadeprítomnej štátnej bezpečnosti. Recenzia v rakúskom feministickom časopise *WeiberDiwan* konštatuje, že „krátke scény vrhajú jasné svetlo na rodinnú, spoločenskú a politickú situáciu v komunistických rokoch 1950“, v ktorých sa „ich-rozprávačka“ prezentuje ako „svojhlavé dievča, vytvárajúce svoje vlastne estetické názory a stratégie na prežitie“ a vzhľadom na spôsob zobrazenia rezumuje, že „hra s perspektívou rozprávania, náhla zmena rovín času a skutočnosti, prekříženie (snového) obrazu a jazyka, intertextovosť a sebareflexia rozprávania robia z tohto textu naozaj závažné dielo slovenskej postmodernity“.⁵

Skoro tridsaťpäť rokov skúseností s totalitou reflektujú memoáre židovskej autorky **Agneše Kalinovej** formou rozhovorov s Janou Juráňovou *Meine sieben Leben* [Mojich 7 životov], ktoré roku 2016 v mesiaci Herne vydalo vydavateľstvo Gabriele Schäfer⁶. Autorky opisujú útek pred deportáciou v roku 1942 do Budapešti, prežitie vojny v tamojšom katolíckom kláštore, návrat na Slovensko po oslobodení, život v socializme medzi antisemitským ohrozením v 50. rokoch 20. storočia, eufóriu v ére Dubčeka a represiu za normalizácie až po emigráciu v roku 1978, odkiaľ jej hlas bol počuť v reláciách *Radio Free Europe*. Vo svojej recenzii v internetovom časopise *literaturkritik.de* Volker Strebel toto rozsiahle dielo trefne charakterizuje: „Určený napätiami nemecko-slovensko-maďarských citlivostí sa rozvíja stredo-európsky osud. [...] Súkromné zážitky sú senzibilne prepojené s meniacim sa spoločenským a politickým vývojom.“⁷ V nekrológu na disidentku Kalinovú v denníku *Die Welt* Michal Hvorecký túto knihu hodnotí ako „dôležitý príspevok k spomienkovej kultúre a k spracovaniu dvoch diktatúr“.⁸ Inšpirovaná svojimi rozhovormi s Agnešou Kalinovou si Jana Juráňová v románe *Eine unerledigte Angelegenheit* [Nevybavená záležitosť], vydanom roku 2016 vo vydavateľstve Wieser Verlag⁹, položila otázku, ako dnes vníma prenasledovanie Židov počas vojny v slovenskom štáte. Jej odpoveď je vlastne vyjadrená už v názve knihy. Úsilie vyjasniť osud krásnej Židovky v dedine, v ktorej kedysi, súdiac podľa zarastených hrobov na cintoríne, pulzoval židovský život, naráža na neochotu a medzi niekoľkými potenciálnymi svedkami dokonca aj na strach z odhalenia dlho potlačenej spoluviny.

Polstoročie po svetoznámej esejí *Die siebente Nacht* [Siedma noc] **Ladislava Mňačka**¹⁰ sa do rúk číta-

telov v nemeckom jazyku dostáva ďalšie slovenské literárne dielo zachytávajúce dubčekovskú éru. Tento obsiahly román Luboša Juríka *Der kurze Frühling des Alexander Dubček* [Rok dlhší ako storočie], vydaný roku 2019 v berlínskom vydavateľstve Anthea Verlag¹¹ Volker Strelbel v internetovom časopise *literaturkritik.de* označuje ako „presvedčivý pokus komplexne zobrazit' dianie ‚Pražskej jari‘ roku 1968 podľa optiky Alexandra Dubčeka. Pritom sa opisuje spoločenské pozadie a vnútrostranícke dianie, ako aj trpké roky po násilnom potlačení reformného experimentu. Keďže Luboš Jurík volil formu románu, v dialógoch môže zachytiť napínavé, ako aj dramatické udalosti v politickom živote Alexandra Dubčeka a okrem toho ich v šikovných retrospektívach oživiť. Východiskom je Dubčekov pobyt v pražskej nemocnici Na Homolce, do ktorej bol dovezený po autonehode v jeseni 1992. V rozhovoroch s jeho lekárom, angažovaným svedkom udalostí ‚Pražskej jari‘, sa krok za krokom odkrývajú rozhodujúce etapy v živote Dubčeka.“¹² Tento spôsob zobrazenia a využitie nových a až teraz dostupných prameňov umožňujú autorovi z historickej dištancie kriticky poukázať na rozpor medzi subjektívnymi predstavami hlavného aktéra a dejinnou realitou a zároveň uvoľniť dokumentárny či faktografický charakter diela. Tým je doplnením aj korektívom Dubčekovej autobiografie, v nemčine vydané už roku 1993 pod názvom *Leben für die Freiheit*.¹³

V rakúskom vydavateľstve Wieser Verlag vyšiel roku 2014 v Klagenfurte román **Pavla Rankova** *Es geschah am ersten September (oder ein andermal)* [Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)]. Hoci má dielo podtitul *Historický román z rokov 1938 – 1968*, je to skôr spoločenský román, pretože Rankovovi nejde o akúsi dejinnú fresku s detailným faktografickým opisom konkrétnych historických udalostí a politických aktérov, ale predovšetkým o životný pocit ľudí rôznej národnosti z juhoslovenského mesta Levice v premenách času a zároveň o všedný deň v totalite, atmosféru všadeprítomnej neistoty a strachu. Lúboštný štvoruholník a epizódny spôsob zobrazenia stereotypov a klíšé mu poskytujú možnosti prudkých zmien deja, charakteristických pre triviálnu literatúru, avšak na rozdiel od nej ich nepoužíva svojvoľne, ale premyslene s cieľom skicovať dobový horizont. Predstavitelia štátnej moci sú uňho iba karikatúry, skutočná moc v totalite leží tak či tak v rukách tajnej polície. Z tohto hľadiska je Rankovo dielo zrejme aj spoločenskou satirou, provokač-

ným pohľadom na prekonanú reálno-socialistickú skutočnosť plných príkazov a zákazov, a to s odstupom celej epochy z hľadiska novej generácie.

Ďalší Rankovov román *Mütter* [Matky], vydaný roku 2020 v berlínskom vydavateľstve Anthea Verlag¹⁴, je taktiež situovaný do vojnového a povojnového obdobia. Nie je autorom vopred avizovaného pendantu k predošlému románu o otcovej generácii, ktorý paralelne sleduje štyri príhody. Tentoraz sa dej sústreďuje hlavne na jednu ženu a odohráva sa predovšetkým v sovietskom gulagu, čo je v nemeckom vydaní výslovne zdôraznené podtitulom „*Cesta vlčice cez Gulag*“. Nemecký čitateľ tým, pravda, natrafi na prostredie, ktoré už autenticky pozná z ruskej literatúry. Dozvie sa však málo známou skutočnosť, že po druhej svetovej vojne boli slovenskí civilisti a medzi nimi dokonca aj ženy odsúdení Červenou armádou a uväznení v sovietskych trestných táboroch. Slovenský Inštitút v Berlíne umožnil online-čítanie z nemeckého prekladu knihy prostredníctvom sociálnej siete Facebook.¹⁵

V románe *Das Haus des tauben Mannes* [Dom hluchého], vydanom roku 2019 vo viedenskom vydavateľstve Braumüller Verlag¹⁶, prezentuje **Peter Krištúfek** osud slovenského lekára Alfonza Trnovského, ktorý navonok prežil vojnové obdobie v slovenskom štáte, ako aj socialistickú realitu v obnovenom Československu zdanlivo bez ujmy. V skutočnosti však žil v neustálej obave pred represáliami, ktoré ho donútili opakovane robiť kompromisy, a tým sa sám stal vinným aj vydierateľným zároveň. Rozprávač v ich-forme, jeho syn Adam, už niečo tušil, ale celú pravdu sa dozvedel až po Nežnej revolúcii 1989 zo spisov štátnej bezpečnosti. Na prvý pohľad sa zdá, že koncentrácia na jeden životný príbeh by mohla zúžiť naratívnu perspektívu, to sa však nestalo, lebo udalosti sa síce krúčia okolo hlavnej postavy a jej rodinného prostredia, ale zároveň širšie zachytávajú spoločenský život v jeho mnohostrannosti. Krištúfekov román nie je iba rodinnou ságou, ale komplexný obraz dvoch totalitných periód v dejinách Slovenska a minulého storočia. Aj preto našiel v rakúskych a nemeckých médiách živý a väčšinou kladný ohlas. Viedenský novinár Edgar Schütz v rakúskom rozhlase ORF konštatoval: „*Literárne spracovanie obdobia od 30. do 90. rokov v (Česko)Slovensku z pera Petra Krištúfka je osvetľujúce a zároveň aj mäťuce. V románe vystupuje mnoho postáv a všetky, ako sa zdá, pochádzajú zo skutočného života, čo sa odráža aj v ich činoch. A keďže ich činy sú ovplyvnené*

určitými obdobiami a s nimi súvisiacimi udalosťami, nie je možné rozdeliť postavy na explicitne pozitívne a explicitne negatívne, ale ani odsúdiť alebo schváliť ich konanie. Existujú idealisti a prívrženci, ale aj prefikani oportunisti, ktorí jednoducho uspejú v každom politickom systéme a v každej spoločnosti bez toho, aby mali iskru zlého svedomia.“¹⁷ Aj recenzent na nemeckej internetovej platforme *InkulturA* akcentuje celospoločenskú relevanciu diela presahujúcu bizarný individuálny osud lekára, konštatujúc, že autor „Adamove spomienky iba reprodukuje, skôr ich dokumentuje a zriedka prehodnocuje, ale vždy sa to deje so štipkou sarkazmu, čím znázorňuje konštantnú ambiguitu medziľudských vzťahov, spôsobených meniacimi sa politickými pomermi v Československu“¹⁸. Nemecký spisovateľ Jonathan Böhm sa takmer nadšene vyjadruje k umeleckému zobrazeniu diela: „Krištúfek v tomto románe používa všetky registre a finesy rozprávania. V nádherne ľahkom jazyku spája zažitú, počutú a déja vus, veci zdanlivo už predošlé, veci zdanlivo až príliš neuveriteľné, aby sa mohli vôbec stať, napokon aj veci, ktoré ich-rozprávač nemôže ani vedieť. [...] Úžasný vtíp a jemná ironia spolu s veľkou túžbou po rozprávaní nás očarujú a hoci existujú nespočetné postavy, ktorých vzájomné vzťahy treba na začiatku ešte len rozuzliť, Krištúfek opakovane virtuózne spája všetky nite a vedie čitateľa príjemne nenápadne a napriek tomu pomerne rýchlo cez dej.“¹⁹ V ostrom kontraste k tomuto citlivému estetickému hodnoteniu recenzia románu z pera rakúskej blogerky Sabriny Waldbauerovej na jej internetovej platforme *Lesefreude* vyznieva prevažne negatívne: „Život sa prerozpráva príliš exaktne a autor sa stráca v mnohých detailoch. Tým sa stáva Dom hluchého ťažkopádny. [...] Mnohé irelevantné príbehy aj nedôležité anekdoty zo života ľudí v Brezianoch sa pridávajú, ale neprispievajú k skutočnému priebehu deja.“²⁰ Toto je, pravda, prenáhlené subjektívne hodnotenie, recenzentka zjavne nenašla nijaký prístup k dielu, lebo to, čo kritizuje, dáva textu osobitý kolorit a zodpovedá zámeru autora – neposkytovať iba osud jedinca, ale široký a diferencovaný obraz doby. Nemecký preklad Krištúfek už nevidel. Pri tragickej nehode autobusu prišiel o život, a tak slovenská literatúra stratila výnimočný rozprávačský talent.

V románe *Mitte* [Stred], uverejnenom roku 2018 v rakúskom vydavateľstve Pilum Literatur Verlag²¹, **Mária Bátorová** sprítomňuje príznačné životné príhody troch generácií intelektuálnej rodiny

s kryštalizačnými udalosťami Pražskej jari, augustovej okupácie 1968 a Nežnej revolúcie z novembra 1989. Rozprávanie spája s literárno-historickými reflexiami o disente a vnútornej emigrácii v Československu, ako aj s osobnými skúsenosťami. Spomína na odvážny postoj svojej babičky Barbary, ktorá podpísala *Chartu 77* bez ohľadu na predvídateľné negatívne dôsledky pre seba a rodinu. Okrem retrospektívy socialistickej minulosti v rámci jednej rodiny v expozícii románu zachytáva aj ideovú diferenciaciu slovenskej inteligencie v 90. rokoch, ktorá sľubuje nielen pluralitu názorov, ale aj politické boje o smer vývoja Slovenska medzi Západom a Východom. Vtedajšia diskusia o mýtoch či tradíciách, za ktorou sa skrýva snaha historicky zdôvodniť príslušnosť ku kresťanskej komunite hodnôt už od slovanskej misie Cyrila a Metoda vo Veľkomoravskej ríši, sa odzrkadľuje v Bátorovej románe v interdisciplinárnej debata medzi domácimi intelektuálmi a bývalými emigrantmi, medzi disidentmi, aktivistami za občianske práva, národovcami a liberálmi. Nemecký čitateľ ju pozná už z príbehu *Da Vinciho kódex*, uverejneného v zbierkach poviedok *Der Tell* (2006) a *Stille* (2016). Medzitým na to umelecky reagoval rakúsky spisovateľ Erwin Matl literárnou skicou *Epilog 2 zum Roman Mitte* [Epilóg 2 k románu Stred]²².

Medzi totalitnou a dnešnou realitou osciluje aj román **Daniely Kapitáňovej** *Buch über den Friedhof* [2010, Kniha o cintoríne], a to zo zvláštnej perspektívy slabomyselného zberateľa starého papiera Samka Táleho, ktorý ako „spisovateľ“ informuje o minulých udalostiach pohraničného mesta Komárno a zároveň komentuje súčasné dianie zo svojho zdanlivo zmäteného pohľadu. To dáva autorke príležitosť na jednej strane znázorniť skoršie represívne pomery a na druhej strane, prezentovať krajanom zaujatosti voči susedom a spoluobčanom, Maďarom a Čechom, ale predovšetkým voči „Cigánom“, o ktorých si Samko myslí, že by sa mali vrátiť tam, odkiaľ prišli – do „Cigánie“²³. Pre recenzentku Irtraud Gutschkeovú v denníku *Neues Deutschland* sú tieto historicky hlboko zakorenené stereotypy a neuveriteľne perfídne zneužívanie mentálne postihnutého na „špicľovanie“ výstižným opisom daného stavu spoločnosti. Preto označuje román publikovaný pod „pseudonymom“ Samko Tále ako „satirický úder dookola. Vtipný a veľmi zlý“²³. K podobnému záveru dospel Ulrich M. Schmid v recenzii pre *Neue Zürcher Zeitung*: „Keďže Samko Tále sa dá

lahko ovplyvniť a nekriticky opakuje nacionalistické heslá svojho okolia, nepredstavuje iba patologicky prípad jedinca, ale stáva sa satirickým a skresleným obrazom slovenskej spoločnosti. Práve groteskné skreslenie ich-rozprávača z neho však robí sympatickú postavu. [...] Nie je to páchatel, ale obeť, ktorá nepozná svoju vlastnú slepotu.“ Recenzent v tom nevidí nijaké slovenské špecifikum, skôr kritickú reakciu na nadnárodný trend: „Samko Tále nie je len Slovák, je všade: bezmyšlienkové opakovanie ideologických parol je jedným zo základných princípov všetkého nacionalizmu a nie je obmedzené na pohraničie medzi Slovenskom a Maďarskom.“²⁴

Slovenská literárna kritika pokladá toto dielo za akéhosi slovenského *Forresta Gumpa*, avšak s takýmto literárnym hodnotením Zdenka Beckerová vo svojej recenzii v rakúskom denníku *Die Presse* súhlasí len čiastočne, pretože „na rozdiel od *Forresta Gumpa hrdina z Komárna, pohraničného mesta s Maďarskom, nevie odlíšiť zlé od dobrého. Skôr je to hlásna trúba nacionalisticky mysliaceho obyvateľstva, odmietajúceho všetko cudzie a iné.*“ Recenzentka taktiež pomenovala špecifické príznaky zobrazenia: „Spôsob rozprávania u Samka je v súlade s jeho obmedzeným intelektom, vety sú osekané a často pochopiteľné až po opakovanom čítaní. Sú tam cudzie slová a výrazy, ale napriek tomu celý príbeh dáva zmysel. Rovnováha medzi tragédiou a komikou sa darí, osudy opilcov, šialencov, neúspešných, smoliarov, zlodejov a samovrahov očarujú čitateľa.“²⁵ Niet pochyb o tom, že *Kniha o cintoríne* je veľkým úspechom.

DIAGNÓZY SPOLOČNOSTI V PRÓZACH MICHALA HVORECKÉHO

Zo slovenskej ponovembrovej literárnej generácie je **Michal Hvorecký** s piatimi románmi a jednou zbierkou poviedok najviac prekladaným autorom do nemčiny. Svoju publicitu získal aj preto, že sa sporadicky a bez zábran vyjadruje k aktuálnej spoločenskej situácii na Slovensku, avšak bez toho, aby prijal úlohu pamfletistu, ako kedysi Ladislav Mňačko. O tom svedčia príspevky v nemeckej a rakúskej dennej tlači, v týždenníku *Die Zeit* alebo v spravodajskom magazíne *Der Spiegel*, ale aj rozhlasové a televízne rozhovory. V nich figuruje ako autentický hlas zo Slovenska v podobe mladého

politicky nezávislého či neprispôsobeného intelektuála, dobre hovoriaceho po nemecky. Taká prezencia v masových médiách prispeje, samozrejme, k istej popularite autora a vyvoláva v širšej verejnosti aj záujem o jeho tvorbu, čo je viditeľné v častejších reakciách literárnej kritiky na jeho diela. Recenzenti v nemeckom jazykovom priestore hľadajú v jeho knihách za dosť bizarnými príbehmi najmä isté symptómy transformácie tejto „východnej“ krajiny na ceste od komunistickej diktatúry k civilnému spoločenstvu.

Hvorecký, ako je známe, písal najprv skôr poptexty, bez akéhokoľvek tabu, v ktorých si užíval slobody slova, získanej po zániku diktatúry. Vzhľadom na provokatívne otvorené zobrazenie sexuality patrí k takzvaným genitalistom, ktorí podľa Roberta R. Pynsenta tvoria v slovenskej ponovembrovej próze akúsi literárnu skupinu²⁶. *Plyš*, v nemeckom preklade uverejnený pod zmeneným názvom *City* roku 2006 v berlínskom vydavateľstve Tropen-Verlag a roku 2007 aj vo vydavateľstve Berliner Taschenbuch-Verlag,²⁷ je však už zjavným pokusom prekonať jednostrannosť takejto tvorby. „*Bol som trochu unavený z tejto popliteratúry [...] Chcel som urobiť ďalší krok, [...] román o paralelnej súčasnosti*“, priznáva samotný autor.²⁸ Intenzívny, i keď kontroverzný ohlas v nemeckej literárnej kritike však ukazuje, že sa mu to čím ďalej, tým viac darí.

„*City* je zaiste preháňaním, ale nie nejakou vidinou“, konštatuje Dominik Schottner v denníku *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. „*Hvorecký skôr príliš výdatne čerpá [...] zo svojich spomienok na pád Železnej opony, keď zrazu bolo všetko možné*“, aj závislosť od drog a internetu ako u Mirského.²⁹ Uwe Stolzmann osvedčuje Hvoreckému, že v tomto románe zobrazil nielen „*dychtivosť človeka z východnej krajiny po novom, inakšom, ale aj jeho strach a frustráciu*“, Hvoreckého kultúrnu kritiku však pokladá za „*číru pózu, veď autor nie je obetou hanebnej kultúry, ale jej aktérom*“.³⁰ Zjavné diskrepancie medzi autorovým zámerom a jeho umeleckou realizáciou v tomto diele vyčíta Hvoreckému v rozhlase ORF Mari Langová: „*Mnohé jeho idey, napríklad sex-poradkyňa ako veliteľka revolúcie, sú originálne a vtipné. Príbeh má však veľký problém v tom, že figúram chýba hĺbka a ľudskosť.*“³¹ Mimoriadne kriticky hodnotí Kolja Mensing, vtedy už začínajúci autor a iba o päť rokov starší než Hvorecký, román *Plyš*. Poukazujúc na tematicky podobné diela spisovateľov, ako David Sedaris, David Foster Wallace a Chuck Pahlaniuk, spochybňuje totiž jeho originali-

tu a bez textových dôkazov rezumuje, že stroskotal „ambiciózny projekt Michala Hvoreckého: viac-menej kopírovaním z diel súčasných literárnych vzorov zostaviť svoj román“³². Inšpirácie z týchto prameňov sú síce evidentné, avšak o plagiáte, ako sugeruje výčitka kopírovania, nemôže byť reč. Pod názvom *Plüsch* v nemčine vyšla v roku 2006 ešte aj divadelná hra, ktorá bola inscenovaná v roku 2008 v divadle *Schauspielhaus Hannover*.³³

Aj román *Eskorta* [Eskorta], vydaný roku 2009 vo vydavateľstve Tropen-Verlag v Stuttgarte³⁴, narazil na kontroverzný ohlas. Otázku, či príbeh o call-boyovi je ešte stále popliteratedou alebo už nie, nechá recenzent Klaus Kastberger vo viedenskom denníku *Die Presse* vedome otvorenú: „Popliteratúrou je ‚Eskorta‘ hádam iba podmienené, aj keď je knihou z veľkej časti kriklavou a pritom vždy zábavnou“, lebo vzostup a pád hlavnej figúry Michala Kirchnera je zároveň „príbehom o všadeprítomnej prostitúcii a o tom, ako sa všetko, ale skutočne všetko stáva tovarom, pričom sa tento zlatý svet tovarov viac a viac objavuje v pochybnom svetle“.³⁵ Claudine Boriesová s tým nemá problém. V magazíne *Die Berliner Literaturkritik* autorovi osvedčuje: „Mravnosť či nemravnosť príbehu je vtipná, duchaplná a výstižná v karikujúcom opise politicky stále sa premieňajúcich pomerov. Chamtivosť, sexuálna posadnutosť a závislosť od drog sú pravé príznaky spoločnosti.“³⁶ Katrin Schumacherová však vo svojej recenzii v porovnaní s textami takých spisovateľov ako Francúz Michel Houellebecq alebo Nór Matias Faldbakken vidí v tomto prípade skôr určité deficity a podľa nej „pôsobí Hvoreckého prekrútené odzrkadlenie spoločnosti príliš krotko. Pri všetkej pestrosti sa totiž táto fraška vlastne neprevráti do čierneho – do niečoho, čo sa stále očakáva, čo sa však, žiaľ, nedeje. [...] Hvorecký nenapísal nijaký kľúčový román o slovenskom hospodárskom zázraku, ale šibalský kúsok o excesoch globalizácie.“³⁷ A Kolja Mensing hľadá a objavuje aj v románe *Eskorta* západné vplyvy a dokonca hovorí, že ide o „remaké“ románového sveta Houellebecqa, a vôbec vyčíta Hvoreckému, že sa aj on „ako mnohí mladší autori zo strednej a východnej Európy prikláňa k obohacovaniu literárnych textov importmi zo západnej teórie“ a trochu zhora mu pripomína, že „cultural studies“-Reader však ani zďaleka ešte nie je románom“³⁸. Menej polemicky (skôr vecne kriticky) sa toto dielo prezentuje v relácii *Knihy týždňa* v rakúskom rozhlase ORF, kde *Eskorta* je „pestrým, kriklavým a zábavným románom s tragikomickými a abstruznými epizódami, [...] avšak rozhodne nie

politickým románom, lebo súčasné dianie je menej analyzované ako pointovane frázované“³⁹.

Istým prekvapením je veľký čitateľský úspech románu *Dunaj v Amerike*, ktorý v nemčine vyšiel roku 2012 pod zmeneným názvom *Tod auf der Donau* v stuttgartskom vydavateľstve Tropen Verlag.⁴⁰ Ulrich Baron mu totiž v denníku *Süddeutsche Zeitung* vyčíta značné zobrazovacie nedostatky: „Problém Hvoreckého je v tom, že veľa chce a nevie sa rozhodnúť. Pohľad hore, na veľké vzory, ako Magris, mu okrem toho blokuje kritické preskúšanie vlastného písania, ktoré by chcelo čerpať z plnosti materiálu a vyjadrovacích prostriedkov, avšak tie ešte nie sú k dispozícii.“⁴¹ Aj Bernhard Odehnal v denníku *Tages-Anzeiger* poukazuje na všeobecne známy historický prameň: „V deji Hvorecký tká malé kultúrne dejiny Dunaja a dunajských miest, ktoré sa čítajú ako krátky súhrn štandardného diela *Dunaj Claudia Magrisa*“⁴², čo sa vzťahuje, pravda, iba na použitie faktov z dejín dunajských krajín, nie na ich stvárnenie. Nevecná až zlostná recenzia vyšla v denníku *TAZ*, v ktorej Katharina Granzinová slovenskému autorovi vzhľadom na „rudimentárny dej, ktorý sa sotva dá prekonať v redundancii“ vyčíta, že zrejme dbal viac na to, aby splnil kritériá finančne lákavého štipendia Robert-Bosch-Stiftung, ako na to, aby napísal dobrú knihu. Tá istá recenzentka nesúhlasí ani s karikatúrnym zobrazením amerických turistov, ktoré sa jej zdá až „rasistické“⁴³. Na rozdiel od nej pozitívne charakterizuje Sibylle Orgeldingerová v denníku *Badische Neueste Nachrichten* tretí román Hvoreckého, a to ako „nemilosrdnú satiru na chamtivosť, globalizáciu a turizmus“⁴⁴. Obširnejšie a celkom vyvážené sa vysporiadal Jonathan Schaake s týmto žánrovo heterogénnym románom v denníku *Frankfurter Allgemeine Zeitung*: „Kniha, ktorá chce byť všetko dohromady: kriminálny príbeh a kultúrna história, ľubostný, pikareskný a dobrodružný román, ešte k tomu portrét onej paneurópskej rieky“⁴⁵. Pri realizácii takého ambiciózneho projektu osvedčuje Hvoreckému síce „satirický elán“, nezamlčuje však ani zjavné zobrazovacie slabosti diela, ktoré spočívajú v tom, že dej je príliš preťažený, charaktery a epizódy zas príliš prekreslené. Tieto a ďalšie výhrady literárnych kritikov voči knihe však čitateľom zrejme neprekážajú, pretože oni ju oceňujú ako napínavú a pritom kultúrno-historicky a informatívne cestovnú lektúru.

Historický kriminálny príbeh *Das allerschlimmste Verbrechen in Wilsonstadt* [Najhorší zločin vo Wilsonove] vyšiel v roku 2016 v stuttgartskom vydavateľstve Klett-Cotta separátne ako elektronická

knih⁴⁶. Dielo bolo v nemčine uverejnené už v roku 2004 v medzitým nedostupnej zbierke poviedok *Jäger & Sammler*⁴⁷, avšak túto informáciu sa adresát v nemeckom jazykovom priestore nedozvie, takže sa domnieva, že ide o celkom nové dielo. Elektronické vydanie zrejme súvisí s česko-slovenským filmom *Wilsonov* v réžii Čecha Tomáša Mašína, úspešne prezentovaným na festivale v Cottbuse. Od synchronizácie sa očakával širší záujem nemeckých divákov aj o knižnú verziu príbehu. Azda preto pokladá Elmar Krakeler vo svojej recenzii v denníku *Die Welt* tento text za akúsi alegoricky kritickú reakciu autora na slovenskú prítomnosť, za „poučné literárne zobrazenie rastúceho bludu a zvodu človeka v multinárodnom a multikultúrnom meste Bratislava. Michal Hvorecký je odvážnym mužom.“⁴⁸

Mimoriadnu pozornosť vzbudil v nemeckej a rakúskej tlači román *Troll* [Trol], ktorý roku 2018 vyšiel v stuttgartskom vydavateľstve Tropen Verlag⁴⁹. Toto dielo bolo pôvodne koncipované ako dystopia, z ktorej sa medzitým stal vysoko aktuálny súčasný politický román, reagujúci na neustále rastúce šírenie falošných správ a úmyselnú manipuláciu verejnej mienky v sociálnych médiách. Nemecké vydanie vyšlo v čase, keď Slovensko po vražde novinára Jána Kuciaka a jeho snúbenice Martiny Kušnírovej stálo vo fókuse svetovej verejnosti. Niet divu, že sa Hvorecký v magazíne *Der Spiegel* mohol podrobne vyjadriť k okolnostiam, zázemiu a účinkom tejto šokujúcej udalosti, ale aj k zámeru svojho románu *Trol*: „Keď som ho začal písať v roku 2015, myslel som si, že to bude vízia do budúcnosti, fantastický román. Realita predbehla sci-fi, hovorí jeden z mojich protagonistov. Slovensko a celá východná Európa sú uprostred informačnej vojny... V posledných rokoch existuje dostatok dôkazov o platených kampaniach, najmä z ruskej strany. [...] Aktuálne sedí v ruských veľvyslanectvách v Prahe a Bratislave mnoho agentov, ktorí najímajú trollov, vytvárajú stovky falošných profilov, posielajú falošné správy, budujú falošné webové stránky a virálne šíria zmanipulovaný obsah; aby „hlboko rozrušovali [slovenskú] spoločnosť a štylizovali Západ ako nepriateľa“ [...], aby bol „výstup z EÚ a NATO pre občanov chutný“, aby sme spochybňovali „našu príslušnosť k slobodnému svetu“.⁵⁰ Tým Hvorecký dáva svojmu dielu prekvapivo jasnú, priamu politickú varovnú funkciu.

Reakcie recenzentov v nemeckej dennej tlači však nie sú také jednorozmerné a historicky konkrétne, pretože román nazývajú rôzne, napríklad v *Süd-*

deutsche Zeitung Alex Rühle ako „čiernu grotesku vo forme sci-fi podobenstva ... zlú frašku o rozklade spoločnosti a pojmu pravdy internetovými trolmi“⁵¹, v *Tagesspiegel* Anja Kümmel „bezkrvný príbeh“ so statementmi, ktoré by boli lepšie situované v „sietovo-kritickej eseji“⁵², v *Rhein-Neckar-Zeitung* Roland Siegloff „trpko zlú satiru o dnešných pomeroch – nielen vo východnej Európe“⁵³. Vo *Frankfurter Allgemeine Zeitung* je Fridtjof Küchemann oveľa kritickejší voči tomuto dielu: „Michal Hvorecký miluje kriklavú scénu, prenikavý príbeh. [...] V diele Trol je životná realita tak znetvorená lžami a klamstvami, že žiadna z postáv v nej už nenájde ani podporu, ani postoj, a to s literárnym dôsledkom, že čitateľ to s chápaním textu nemá ľahké – najmä ten, ktorý si nechce dopriať iba široko prezentovaný cynizmus románu, ale hľadá v ňom aj nejakú inšpiráciu.“⁵⁴ V rozhlase *Deutschlandfunk* Terry Albrecht charakterizuje román ako „hororovú víziu štátu digitálneho sledovania, v ktorom internetoví trollovia podnecujú masy proti akejkoľvek forme odchýlky“, zároveň autorovi vyčíta isté slabosti zobrazenia: „Postavy zostávajú šablónovité a rozprávkovo dobrý obrat deja v závere sa jednoducho stáva len tak, bez presvedčivého vysvetlenia. Napokon kniha nie je ani dokonalá spoločenská kritika ani dokončený napínavý román.“⁵⁵ Toto hodnotenie doslova prevzal vo svojej recenzii v *Deutschlandfunk Kultur* aj Marcus Richter, dopĺňujúc ho o túto pasáž na spôsob rozprávania autora: „Hvorecký sám píše ako troll. Hádže zlomky slov a obrázkov na čitateľov, kreslí zhubný svet bez toho, aby sa zastavil s vysvetleniami. Presne tak ako trollpost.“⁵⁶ Pre neho je román „varovným zobrazením sveta, v ktorom sa zlé aspekty sieťovej komunikácie domysleli až do konca“⁵⁷ a pre Dietmara Jacobsona na internetovom diskusnom fóre *Literaturkritik.de* zas „knihou, ktorá chce varovať pred latentnými, väčšinou už reálnymi tendenciami v našej súčasnosti, obetovať faktické užitočnému, nerozlišovať už medzi prázdnyimi tvrdeniami a realitou a dať dôveru tým, ktorých práca je zámernou dezinformáciou“⁵⁸. V rakúskom denníku *Der Standard* Ronald Pohl vyčítal Hvoreckému, že „šiel malý román *Trol* horúcou ihlou“, namiesto toho, aby dodal „inšpiráciu o deformácii východoeurópskych demokracií“ nadviazal na Orwella a „kradol mu s istým úspechom vzor románu 1984“. „Inscenuje trochu náhlivo, kondicionovanie človeka jazykom hrubosti a túžby po vražde. [...] Všetko je možné. Trollovia pranierujú, demaskujú násilníkov, pokladajú hocikoho za obludy. A zadnými dvierkami si predsudky, antisemitizmus, islamofóbia a nenávisť voči menšinám nachádzajú

cestu na verejnosť.“⁵⁹ Tým recenzent imanentne reaguje na výpoveď Hvoreckého, ktorý v tom istom denníku už dňa 9. marca 2019 explicitne poukázal na špecifickú politickú situáciu na Slovensku a vo východnej Európe: „Či už migranti, homosexuáli, Rómovia alebo George Soros – nepriateľské obrazy sú kvintesenciou trollingu.“⁶⁰

Napokon v marci roku 2021 vyšiel v nemčine ešte Hvoreckého román *Tahiti Utopia* patriaci k žánru alternatívnej histórie. Zaoberá sa totiž špekulatívnou otázkou, ako by vyzeral život Slovákov, keby diplomat, generál, astronóm a básnik Milan Rastislav Štefánik usadil svojich krajanov na ostrove Tahiti v Južnom mori po prvej svetovej vojne a dal im vlastný slovenský štát. Tento výlet do dejín iste prekvapil domácich aj zahraničných čitateľov, veď doteraz sa autor venoval predovšetkým problémom ponovembrovej slovenskej prítomnosti. Azda preto sa Hvorecký stotožňuje na Twitteri 23. marca 2021 s hodnotením knihy v relácii ORF, že „pri všetkej fantastike a koncentrácii na históriu je presným a trefným komentárom súčasnosti“⁶¹. Recipientom tak naznačuje, že nechcel písať románovú biografiu o Štefánikovi, ale dielo, v ktorom sa dajú znázorniť dnešné spoločenské problémy v historickom rúchu a zároveň postaviť sa proti populistickým tendenciám uzavretia sa voči svetu v strednej a východnej Európe. Günter Kandler však nenasledoval vo svojej recenzii v rozhlase *Westdeutscher Rundfunk* takúto interpretáciu. Pre neho *Tahiti Utopia* totiž „nie je politickým programovým románom, ale mnohohrstvovým a zábavným kusom literatúry – beletristickým vzdušným zámkom plným fantázie, v ktorom môžu Slováci konečne variť halušky s kokosovým mliekom“⁶². Tým chtiac-nechtiac degradoval politicky brizantnú alegóriu na bezproblémovú humoresku. Takýto postoj je však v nemeckej literárnej kritike výnimkou. Michael Wurmitzer v rakúskom denníku *Der Standard* explicitne potvrdzuje románu imanentný vzťah k súčasnosti: „Hvorecký nám vysvetľuje illiberálnu demokraciu, politicky usmerňované médiá, teórie spriahnutia a skreslenie dejín. [...] Podarila sa mu furiózna, múdra jazda históriou.“⁶³ Pre Geralda Heideggera v rakúskom rozhlase ORF je *Tahiti Utopia* „fulminantným románom“, ktorého dej „lomcuje tabu a jatri staré rany mladších súčasných dejín“⁶⁴, pre Thomasa Rothschilda vo viedenskom denníku *Die Presse* je dokonca „dystópiou o slovenských pomeroch“ s kľúčovým „motívom nového nacionalizmu ako odvrátenej stránky prenasledovania a diskriminácie“, ktorý „priam

vyžaduje aj generalizáciu mimo ‚slovenskej otázky‘ ako takej“⁶⁵. A pre Clemensa Hoffmanna v rozhlase *Südwestrundfunk* je tento „román naozaj len na prvý pohľad divokým myšlienkovým experimentom“, lebo „čoskoro sa vyfarbí ako mnohohrstvová analýza súčasnosti. Michal Hvorecký bystro premeriava zložitú a ešte stále príliš málo vedomú minulosť, o ktorej rozpráva múdro, s fantáziou a so zmyslom pre čierny humor.“⁶⁵ Aj v on-line dostupných literárnych podujatiach, venovaných *Tahiti Utopia* – v Mníchove pod réžiou Alexa Rühleho⁶⁷ a vo Viedni pod vedením Iliju Trojanowa⁶⁸ –, okrem toho v internetovom rozhovore medzi Hvoreckým v Bratislave a Heinerom Wittmannom v Stuttgarte⁶⁹, hrali narážky na aktuálne politické dianie na Slovensku a v susedských krajinách v Poľsku a Maďarsku podstatnú úlohu. Zároveň sa však objavili údiv a obdiv, že Slováci majú takú vynikajúcu historickú osobnosť, ktorá je doteraz, žiaľ, širšej verejnosti nemeckého jazykového priestoru stále málo známa.

OBRAZY SÚČASNOSTI ĎALŠÍCH AUTOROV A AUTORIEK

Okrem Hvoreckého boli do nemčiny preložené a v Rakúsku či Nemecku vydané ešte viaceré slovenské prózy, ktoré zobrazujú transformáciu Slovenska na jeho ceste k civilnej spoločnosti, radosť zo získanej slobody, ale aj negatívne javy, ako drogová závislosť, prostitúcia alebo organizovaná kriminalita. **Agda Bavi Pain**, slovenský spisovateľ tureckého pôvodu, vzbudil svojím románom *Am Ende der Welt* [Koniec sveta] s tromi edíciami v klagensfurtskom vydavateľstve Wieser Verlag⁷⁰ nečakaný záujem. V rakúskom týždenníku *Falter* ho Edgar Schütz takto charakterizuje: „Ide tu o život, ktorý sa odohráva za, respektíve pod renovovanými fasádami panelových sídlisk na periférii Bratislavy a Košíc [...], v mikrokozme pochybných barov a bordelov, ktoré vznikli po prevrate ako sprievodný jav víťazstva kapitalizmu nad reálnym socializmom.“ Konštatuje, že „celkom špecifický slang“ a miešanie „idiómov maďarčiny, češtiny a rómčiny“ sa v nemčine nedajú adekvátne vyjadriť, čo v konečnom dôsledku vplýva na zrozumiteľnosť knihy, nie však na jej hodnotu, ktorú so sebou prináša ako „dobový dokument“ a „zápis apokalypsy mladej aj bezcieľnej generácie“.⁷¹ V den-

níku *Der Standard* označuje Erich Klein Painov románový debut ako „punk-baladu“, aj ako „literárnu štúdiu“ zločineckého milieua s „excesmi násilia“, ba „orgiami vrážď“, ktorá „vzhľadom na použitie hlavných ingrediencií mnohých východoeurópskych kníh za posledných dvadsať rokov (sex, crime and money) je bezpochyby špičkou. Nijaký iný autor nemal takýto trash.“⁶² V podobnom zmysle sa vyjadruje aj Claudia Cernohubyová: „Kniha sa hemží hnusnými situáciami a násilím. [...] Opisy sexuálnych scén nemohli byť vzdialenejšie od erotiky a sú prosto odporné. [...] Možno, že je to len trash, kriminálny punk alebo ďalší módný jav“, že „autor chcel iba jedno: provokovať. To sa mu v každom prípade podarilo.“⁶³

Bez takýchto obscénností sa zaobíde **Balla** v postmodernej próze *Im Namen des Vaters* [V mene otca], vydané roku 2019 vo vydavateľstve Wieser Verlag v Klagenfurte⁶⁴ ako román. Je to retrospektívny pohľad na život muža, ktorý bez ohľadu na okolie a konvencie permanentne presadzuje svoju sexuálnu sebarealizáciu. Dej je situovaný v slovenskom malomestskom prostredí pred Novembrom 1989 a po tomto období, ale spoločenské zmeny nemajú nijaký vplyv na správanie bezmenného protagonistu, primárne určené silným pudom a túžbou zostať potentným mladistvým chlapom. Rozpad rodiny, utrpenie manželky, jej upadnutie do bludu, následná ranná smrť a rastúce odcudzenie od dvoch synov síce registruje, vnútorne sa ho však nedotýkajú, pretože nepozná pocity viny. Aby sa vyhol melodramatickosti či všednosti, Balla svoj príbeh vybavil komponentmi, ako kliatba potomstva, biblické aj mytologické alúzie a mysteriózny dom, ktorý napokon stráca svoje kúzlo tým, že je vybudovaný opačným smerom, inak totožný duplikát bludiska; okrem toho autor zreteľne vyjadril svoj suverénny odstup prostriedkami irónie, grotesky až sarkazmu. V Berlíne, ale ani vo Viedni sa nerealizovali plánované literárne podujatia s autorom kvôli pandémie, avšak na internete je dostupné čítanie z knihy v berlínskom Slovenskom inštitúte.⁶⁵

Jana Juráňová je známa nielen ako rodová špecialistka a sprostredkovateľka (západnej) feministickej teórie a literárnych textov vo vydavateľstve Aspect, ale spolu s Janou Cvikovou aj ako priekopníčka moderného feminizmu v slovenskom kontexte. Vo svojom románe *In ein Netz gehüllt* [Do siete odetá], ktorý v nemčine vyšiel už roku 2003 v klagenfurtskom vydavateľstve Wieser Verlag,⁶⁶ umelecky presvedčivo

prezentovala svoju snahu o rodovú rovnosť v alúzii na rozprávku o dcére úbohého rybára. V denníku *Wiener Zeitung* ho kladne rezumovala a recenzovala z feministického hľadiska Helena Verdolová „Nápad spájať tradovanú rozprávku s klišéovitými obrazmi o vydarenom ženskom živote umožňuje autorke formulovať dilemu inteligentných a sebavedomých žien a napriek tomu zostať v rámci románu: ženy musia na svojej ceste životom byť samy kompasom aj mapou.“⁶⁷

Romány **Jany Beňovej** o životnej situácii na Slovensku tesne pred Nežnou revolúciou v roku 1989 a hlavne po nej z pohľadu mladej generácie, ako *Parker* [2008, Parker]⁶⁸, *Abhauen!* [2015, Preč, preč]⁶⁹ a *Café Hyena* [2017, Café Hyéna]⁷⁰ vzbudili v rakúskej a nemeckej literárnej kritike prekvapivo veľa pozornosti. V denníku *Süddeutsche Zeitung* hodnotí rakúsky spisovateľ Karl Markus Gauß román *Abhauen* celkom kladne a pre slovenskú začínajúcu autorku povzbudzujúco: „Umelecky vydarený drsný spôsob rozprávania má svoje čaro. Beňová, ktorá sa narodila v roku 1974, vie nastaviť správne tempo a nájsť ironické aj patetické zvraty, aby vyjadrila prvotný pocit svojej generácie – premárňovať život, či už človek zostane tu alebo odíde.“⁷¹ Anarchickú vzburu protagonistky taktiež zdôrazňuje Juliane Fischerová vo viedenskom týždenníku *Falter*: „Vtáky, krídla a Camusove knihy ju zachraňujú pred nepriateľskými obrazmi disciplinovanej práce a nehybnosti [...], tak obaja (*Rosa a Son*) vidia svet. Snovo a asociatívne pletené vety do veršov, ligotajúce sa ako stroboskop, určujú rýchle tempo textu ... a obraznú reč.“⁷² Beňovej spôsob zobrazenia „príbehu o úteku z každodennosti a o neúnavnom hľadaní zmyslu“ považuje Jasmin Beerová vo svojej recenzii v *Lesekabinett Leipzig* kvôli „na punkt presnému jazyku“ za produktívny, hoci vzhľadom na „silné prvky lyriky v románe“ aj za dosť nezvyklý⁷³. Rakúsky rozhlas sa dokonca dvakrát zaoberal týmto románom, a to dňa 31. 5. 2015 v literárnom vysielaní *Terra incognita. Slowakei* v podobe čítania⁷⁴ a dňa 8. 4. 2017 vo forme podcastu, v ktorom sa konštatuje, že Beňová vie „niektorými čiarami kresliť nezabudnuteľné scény zo všedného dňa“, i keď z nich nevznikol „ucelený príbeh, ktorý by sa dal reprodukovat“⁷⁵. Aj román *Café Hyena*, za ktorý autorka roku 2012 dostala literárnu cenu Európskej únie, čo iste prispievalo k rekordným prekladom do 17 jazykov, našiel v tlači prevažne kladný ohlas. Pre Susann Klossekóvú v švajčiarskom týždenníku *Migros* je to

„očarujúca kniha o priateľstve, láske, rozlúčke, šialenstve, [...] a o nenásytnej túžbe po inom živote“, žánrovo „daleko od klasického románu“, skôr ide o „lakonický surrealistický epizódny román“, avšak aj to tiež len podmienene, pretože „v skladačke zloženej z psychóz, detských spomienok a snov sa kúsky zmestia až na druhý pohľad.“⁷⁶ Recenzent Clemens Ruthner v rakúskom denníku *Der Standard* uvádza, že táto kniha je „sarkastickou idylkou asociálneho prostredia či neobohémy“, napísanou v adekvátne „držom uvoľnenom jazyku“, pričom „nestrháva dej, ale lakonické pozorovania každodenného života v Bratislave“⁷⁷. V rakúskom virtuálnom literárnom časopise *Sandammeer* je recenzent kritickejší voči slovenskej autorke a upozorňuje aj na slabiny umeleckého stvárňovania. Podľa neho má román „mrazivý štýl“ a „svojrázny rytmus“, niekedy znie priam „čarokrásne“, niekedy však iba reprodukuje „povrchné scény zo všedného dňa“. Autorka síce zachytáva aj „celkom kritické aspekty súčasnosti“, zostáva však „nápadne za možnosťami, ktoré literatúra ponúka, a ako forma zobrazenia sa miestami zdá byť skôr predchodcom plánovaného filmového dokumentu“. Z toho vyplýva „dojem postáv túlajúcich sa svojou prítomnosťou, ktoré sa cítia najlepšie vo svojom vlastnom tieni, ale inak bezcieľne žijú celé dni a noci“.⁷⁸ Zobrazenie a zachytenie takýchto existencií je však práve Beňovej prvoradým literárnym zámerom.

Od **Pavla Rankova** vyšla v nemčine v berlínskom vydavateľstve Anthea Verlag v roku 2021 okrem uvedeného románu (Matky) ešte zbierka poviedok *In unmittelbarer Nähe* [V tesnej blízkosti]⁷⁹, obsahujúca 12 textov z jeho rannej tvorby, v ktorých prevládajú hravosť, zveličenie, irónia a napínavý dej s pointou, čím sa jasne ukazuje veľký umelecký potenciál tohto autora. Nie div, že viaceré z nich nemecký čitateľ pozná už z rôznych antológií slovenskej literatúry. Súčasťou, ba prevažne možnou budúcou realitou Slovenska sa Rankov zaoberá v dystopii, ktorá v slovenskom origináli bola uverejnená už roku 2016 pod pseudonymom Peter Pečonka pod titulom *Svätý mäsiar zo Šamorína a iné príbehy z čias Malej dunajskej vojny* a ktorá v nemčine vo vydavateľstve Danube books vyjde v novembri roku 2022 pod kratším názvom *Der kleine Donaukrieg*⁸⁰. V tomto politickom trileri ide o fiktívny regionálny konflikt, v ktorom hrajú nielen slovenská domobrana, veľkomaďarskí separatisti, českí dobrovoľníci, jednotky Rómov, cirkevné authority, ale aj EÚ, NATO a UN. V ňom musia mäsiar, olympionička a františkán dokázať v existenč-

ných situáciách svoju ľudskú integritu. Dá sa predpokladať, že Rankov týmto dielom získa primeraný ohlas v nemeckých a rakúskych médiách.

Knižka **Zusky Kepplovej** *57 km von Tashkent* [2017, 57 km od Taškentu]⁸¹ obsahuje dva texty, prekvapivo označené ako novely. Vo *Freih. it*, [Sloboda] ide totiž o rozhovory, i keď nie o bežné dialógy, ale skôr o tematicky disparátne správy medzi viacerými odosielateľmi a adresátmi. Tento akýsi postmodernejší spôsob rozprávania fragmentárne, ale zároveň sviežo osvetľuje spoločenskú situáciu v Bratislave v 90. rokoch, kde na seba narazili diferentné životné skúsenosti domácich obyvateľov a bývalých emigrantov. Nijaké explicitne politické diskusie, ale len pozorovania všedného dňa, ktoré sa dotýkajú zásadnej otázky, čo vlastne priniesla ľuďom sloboda získaná v nežnej revolúcii v novembri 1989? Keďže autorka už žila vo viacerých krajinách, dokáže sa pozerať na problematiku pohľadom nielen zvnútra, ale aj zvonku, teda v povedomí existujúcich klišéovitých predstáv a stereotypov medzi východom a západom. Titulná poviedka je predovšetkým holdom na Budapešť a jej slávnú kaviarensku atmosféru, ale zároveň sú v nej zobrazené aj nádeje domáceho občana a navrátilca z americkej emigrácie na nové časy, končiace trpkým poznatkom, že obidvaja bývalí spolužiaci nemajú vo svojej vlasti budúcnosť a musia si hľadať primeranú prácu v zahraničí.

Próza **Svetlany Žuchovovej** *Bilder aus dem Leben von M.* [Obrazy zo života M.], vydaná roku 2017 v klagenfurtskom vydavateľstve Drava⁸², začína v bratislavskej klinike, kde ich-rozprávačka Maryša pracuje ako zdravotná sestra. Z optiky zachytávajúcej bežné a každodenné dianie v nemocnici čitateľ nadobúda pocit, že ide o jeden z tých dobre známych príbehov z viacerých televíznych seriálov. Stredobodom deja je však otázka, ako Maryša prežíva smrť svojej matky a ako sa s tým vyrovnáva, ale aj, a to predovšetkým, ako sa (re)integruje do života v Bratislave po rozhodnutí odísť z Viedne a navždy sa usadiť. Čitateľ tak získa bližší pohľad do jej súkromného života, dozvie sa o jej okruhu známych, vzťahu so snúbencom, jeho viacpočetnej rodine a o blížiaci sa svadbe. Jej osobné šťastie a vytúžená bezpečnosť je na dosah, avšak všetko je ohrozené správou o nevlastnom bratovi, ktorý si môže nárokovať dom. Z jednotlivých pozorovaní sa skladajú kontúrové obrazy, ktoré zostávajú v pamäti, ale aj také, ktoré čoskoro opäť vyblednú. Recenzentka tejto

knihy Patrizia Lorenzová v rakúskom feministickom časopise *WeiberDiwan* má však úplnú pravdu, keď kriticky poznamenáva: „*Neexistujú žiadne vnútorné procesy, len podrobne opísaný každodenný život – zvyšok je ponechaný na čitateľa.*“⁸³

Monika Kompaníková vo svojich románoch *Das fünfte Schiff* [2014, Piata loď]⁸⁴ a *Am Zusammenfluss* [2019, Na sútoku]⁸⁵ sa vyjadruje o starostiach a ťažkostiach dnešných mladých matiek a ich dcér. V prvom ide o životnú situáciu veľmi mladej matky a jej úplne na seba odkázanej a vždy opustenej dcéry, ktorá si sama vytvára svoju „krehkú idylu“. V recenzii v týždenníku *Prager Zeitung* Volker Strebel zdôrazňuje živé zobrazenie románového diania, konštatujúc: „*Je to zvláštna príťažlivosť, ktorá vychádza z tejto nevyumelkovanej prózy a uchvacuje čitateľa. Jazykovo vydarené obrazy a presné pozorovania sa spájajú so širokou dramaturgiou. Niekoľkými čarami vie autorka Monika Kompaníková vykresliť typické situácie*“ a pritom „*uprieť zrak na zdanlivo vedľajšie veci obohatené o množstvo dojmov a detailov, a tým sa objavuje živá realita.*“⁸⁶ Podľa Strebela nemecký preklad zo slovenčiny je fakticky prekladom z češtiny, čo je navonok utajený údaj „*Deutsch von Nadine Lenz*“. Vraj je český preklad košatejší, a tým aj čítanejší ako slovenská pôvodina, čo je dôležitým kritériom pri preklade literárneho textu, kde treba skôr dbať na zachovávanie štylistických, lexikálnych, rytmických a iných osobitností originálu. *Piata loď* sa v Nemecku stala známou nielen v knižnej podobe, ale aj ako filmová adaptácia – detský film s rovnakým názvom získal v roku 2017 na Medzinárodnom filmovom festivale Berlinale Krištáľového medveďa v kategórii Generation KPlus. V románe *Na sútoku* sa každodenný život rozpráva na jednej strane z optiky osemročného dievčaťa, ktoré žije so svojim od alkoholu závislým a čoraz viac zanedbaným otcom, na druhej strane z pohľadu mladej matky, ktorá je rozdrvená nielen starostlivosťou o svojho smrteľne chorého otca, ale aj nadmernou záťažou v práci. Priebeh dní sa zobrazuje paralelne a detailne, priam naturalisticky, ale vďaka presnému jazyku väčšinou nesentimentálne. Prísne oddelené prúdy rozprávania napokon na „sútoku“ vyúsťujú narážkou na rozprávku *Snehová kráľovná* do akéhosi mýtického prevyšovania, ostro kontrastujúceho s predchádzajúcim spôsobom zobrazenia, čím sa obaja prúdy transformujú do románového celku.

V románe *Gemeinsam sind wir unbesiegbar* [Vtedy v Lošonci], vydanom roku 2020 vo viedenskom

vydavateľstve Paul Zsolnay Verlag⁸⁷, zobrazuje **Peter Balko** svoje detstvo na južnom Slovensku v 90. rokoch. V rozhovore nemeckého literárneho kritika Jamala Tuschicka so slovenským autorom, uverejnenom na internetovej platforme *Textland*, Balko sám priznáva: „*Príbeh Vtedy v Lošonci je inšpirovaný mojim detstvom v malom meste Lučenec na južnom Slovensku. Bol som malý moletný chlapec z intaktnej rodiny, miloval som akčné filmy s hercami, ako Jean-Claude Van Damme a Bruce Lee, túžil som po avantúrach a chcel som byť nindža. Román je zmes z mojich spomienok, snov, mojej fantázie a rozprávok mojich starých rodičov. Dnes už neviem rozoznať rozdiel medzi skutočnosťou a fikciou. Stal som sa obeťou mojej vlastnej fantázie.*“⁸⁸ Tuto výpoveď uvádzal Tuschick ešte aj vo svojich dvoch obsahovo totožných recenziách knihy v nemeckom týždenníku *Der Freitag*⁸⁹ a v *Textlande*⁹⁰. Dej románu je teda pevne zakotvený v domácom prostredí, a to mu dáva neopakovateľný kolorit. Nie div, že Balkova kniha pre deti a mládež našla v rakúskej a nemeckej literárnej kritike pomerne živý ohlas. V denníku *Wiener Zeitung* konštatuje Peter Jungwirth: „*S dvojicou chlapčenských hrdinov sa slovenskému autorovi podaril fantastický románový debut v duchu Marka Twaina*“, s ktorým ho spájajú „*nebojazlivosť, láska k spravodlivosti a chuť na posmech.*“⁹¹ Vo virtuálnom literárnom časopise *sandammeer.at* sa poukazuje aj na ďalší literárny vzor, totiž na román Denisa Diderota *Jakub Fatalista a jeho pán*, v ktorom sa hlavne koncentruje, pravda, na špecifický kontext: „*Rôznorodý materiál sa vlieva do románu – povesti z regiónu, chýry a príbehy (historické, etnografické a prírodovedné) z poslednej veľkej vojny, aj osobné spomienky a prvé pokusy písania skladajú a spievajú nielen svojskú pieseň nerovného chlapčenského priateľstva, [...] ale sprostredkujú aj dojem o priebehu dejín na území so zmesou jazykov na hranici s Maďarskom (Novohrad) a zároveň naskicujú aj malý sociokultúrny portrét malého mesta.*“⁹² Recenzentka Maria Motterová v rakúskom rozhlase ORF bližšie charakterizuje autorove štylistické vlastnosti: „*Jazykový štýl Petra Balka pôsobí krásne a zároveň je akoby vypadnutý z akéhokolvek času. [...] Veľmi precízne rysuje situácie a s niekoľkými slovami vie tvoriť obrazy, aj keď sem-tam so svojvoľnými metaforami.*“⁹³ Frank Riedel pokladá v *literaturkritik.de* „*groteskné kreslenie figúr a provokačne-šokujúce prirovnania za silné stránky*“ autora, miestami mu však vyčíta „*hrubý a vulgárny jazyk*“, ale zároveň mu uznáva „*veritabilné zobrazenie komplexnej sociálnej štruktúry, ktorá aj v časoch*

historických kríz má stále obnovujúcu vitálnu životnú silu.“⁹⁴ A Stephanie von Oppenová osvedčuje Balkovi v rozhlase *Deutschlandfunk Kultur*: „Tento razantný a smutno-komický príbeh à la Tom Sawyer a Huckleberry Finn tesne súvisí s traumatickou minulosťou malej obce, ktorá sa v priebehu deja čím ďalej, tým viac trbliece. Pri všetkej ťarche a smútku, ktoré sa v tejto knihe skrývajú, rozpráva Balko príbeh lakonicky a s osviežujúcim humorom.“⁹⁵ A blogerka Sabine Ibingová pochvalne dodáva: „Peter Balko píše s nesmiernou silou slova, pravdivé a fiktívne sa miešajú nebadateľne, poeticky, duchaplne, hravo a vtipne jazykom, ktorý vŕhne do dedinského sveta na maďarsko-slovenskej hranici, pôsobiaco odporne aj sympaticky.“⁹⁶

Pred vyššie predstaveným románom *Mitte* [Stred] vyšiel **Márii Bátorovej** v rakúskom vydavateľstve Pilum Literatur Verlag v roku 2016 ešte 18-textový prozaický zväzok *Stille* [Tíš]⁹⁷. V ňom sa autorka prezentuje ako štylisticky variabilná a tematicky rozmanitá, avšak vždy autentická pri zobrazení vlastného ja. Gnómičné nekonvenčné dialógy odhaľujú jej životné princípy a životné sny. Bola iniciátorkou vzniku antológie slovenskej ženskej prózy *Tagtägliche Unendlichkeit*,⁹⁸ realizovanej v spolupráci s Biancou Schmittovou, vtedajšou nemeckou študentkou slovakistiky na univerzite v Kolíne nad Rýnom. Hoci bola uverejnená roku 1994 v Bratislave Klubom slovenských spisovateliek Femina, nejde o programové feministické texty. Doposiaľ ide o prvú a jedinú ženskú zbierku v nemčine, ktorá bola signálom pre ďalšiu recepciu.

Etela Farkašová je najviac recipovaná slovenská súčasná autorka v nemeckom jazykovom priestore a bez zveličenia sa dá povedať, že podstatná časť jej tvorby je v nemčine už dostupná. Najprv sa prezentovala s niektorými esejami o feminizme nielen teoreticky, ale aj v súvislosti s národnou otázkou alebo s literárnohistorickou sondou o obraze žien na Slovensku.⁹⁹ Okrem zbierky básní *Frühmorgens im Garten* [Medzi záhradou a básňou]¹⁰⁰ jej vyšli v Rakúsku tri zväzky poviedok a jeden román. Kniha *Ein ganz gewöhnlicher Tag und andere Erzählungen* [Celkom obyčajný deň a iné poviedky] (2014)¹⁰¹ obsahuje 14 poviedok, ktoré už boli vopred publikované v niekoľkých časopisoch. Z nich vyniká novela *Tagtägliche Unendlichkeit* [Deň za dňom], ktorá opisuje tragický osud vlastného dieťaťa a spolu s novelou Vincenta Šikulu *S Rozárkou* ju možno považovať za umelecký vrchol v tomto žánri. Život

so zdravotným postihnutím je citlivo zobrazený v niekoľkých príbehoch, nájdu sa tam však aj feministické a environmentálne problémy. Zbierka *Herbstfreundschaften* [Jesenné priateľstvá], vydaná roku 2017 vo vydavateľstve Pilum Literatur Verlag¹⁰², úspešne sfilmovaná na Slovensku, sa zaoberá starnutím v domove seniorov a na rôznych individuálnych osudoch sprostredkováva okrem pocitov osamelosti a horkosti aj pocity útechy a priateľstva. „Autorkin rozprávačský štýl“, ako výstižne konštatuje prekladateľka Ehrgangová v doslove, „svedčí o intelektuálnej virtuozite a hlbokkej empatii“. Zbierka šiestich poviedok *Stilleben eines frühen Abends* [Zátišie jedného podvečera]¹⁰³ vyšla roku 2020 vo vydavateľstve Pilum Literatur Verlag. V nich sú zachytávané rôzne všedné situácie: rodinná slávnosť v panelákovom byte, záhadné stretnutia pri nákupe v hypermarkete, meškanie vážneho termínu pre haváriu električky, návšteva manželského páru z výtvarníckeho milieua na vernisáži, cesta za dcérkou žijúcou v Nemecku, ktorej manžel ako umelec stroskotal a spáchal pokus o samovraždu. Opis momentálneho diania je pritom druhoradý, dominantné sú reflexie a asociácie, neraz spájané s jednotlivými situáciami, ktoré odhaľujú vnútorný svet rozprávačky, jej skutočné myslenie a cítenie. Úvahy o stave súčasnej spoločnosti, chýbajúcej súdržnosti, sebeckých mocenských hrách, konflikte generácií a rastúcom dešpekte voči starým ľuďom, o devalvácii slov a zákulisí kultúrnej scény tak imanentne sprostredkujú filozofické, umelecké, historicko-politické a feministické názory, ale aj všestranné vzdelanie slovenskej autorky. Najnovší nemecký preklad dvoch próz *Szenario* [Scenár a Uvidieť hudbu] vyšiel roku 2021 vo vydavateľstve Pilum Literatur Verlag,¹⁰⁴ a to iba pod označením „román“, hoci tu nejde len o román, ale aj o disparátny súbor esejí, poviedok a črt. V centre románového deja stojí starnúci manželský pár, prekladateľka a prírodovedec s vrúcnyim vzťahom k hudbe. Na prvý pohľad je to predovšetkým autobiograficky podložený rodinný príbeh, no aj v ňom dominujú reflexie odkrývajúce vnútorný život a svetonázor obidvoch hlavných postáv, sem-tam aj ich postoje k aktuálnym spoločenským problémom súčasnosti. Kombinovanie homogénneho románu s heterogénnymi krátkymi prozaickými textami bez názvov čitateľa skôr irituje, než presviedča.

Prozaičky sa síce oboznámili so západným feminizmom v teórii a v literárnej praxi, niektoré z nich sprostredkovali domácej literárnej verejnosti, ale vo vlastnej tvorbe sa od celkového literárneho procesu

na Slovensku neoddelili, skôr do neho vniesli svoje autentické osobné skúsenosti, vedia, že akékoľvek imitovanie západných vzorov by viedlo do slepej uličky. Preto v slovenskej ženskej próze nakoniec triumfuje empirizmus nad teóriou, a ak sa aj prejaví určitá rivalita s „mužskou“ prózou, nie je to nijaká zásadná „rodová“ averzia voči nej, veď majú spoločné témy, týkajúce sa osudu národa v dejinách a prítomnosti.¹⁰⁵

SÚHRN

Recepcia slovenskej súčasnej ponovembrovej prózy v Nemecku, Rakúsku a Švajčiarsku vykazuje celkom

34 nemeckých knižných prekladov, a to 17 od autorov a 17 od autoriek. Tým sa podiel ženskej prózy oproti skorším obdobiam podstatne zvýšil. Hlavnými témami recipovaných románov a zväzkov poviedok sú totalitná minulosť Slovenska, klady a deficit transformacyjnych a demokratizačných procesov po dosiahnutí slobody a diferentná dnešná sociálna situácia, ale aj obavy o budúcnosť. Literárnokritické reakcie v médiách, najmä v tlači a rozhlase, sa vzťahujú predovšetkým na politicky brizantné predmety či udalosti. Najviac do nemčiny preloženým a recenzovaným slovenským autorom je Michal Hvorecký, ktorý často uverejňuje v nemeckých a rakúskych novinách aj informačné články o vnútorných záležitostiach domoviny.

POZNÁMKY

- ¹ RICHTER, Ludwig. Nemecké preklady zo slovenskej literatúry 2000-2016/Deutsche Übersetzungen aus der slowakischen Literatur 2000 – 2016. In *Knižnica* 17 (2016), s. 27 – 41.
- ² JOHANIDES, Ján. *Bodenfrost*. Erzählung. Aus dem Slowakischen von Angela Repka. Frankfurt am Main : Fischer-Taschenbuch-Verlag 1994, 109 s.
- ³ SIEMES, Christof. Die Verstrickung des Ziegenschwanzes. In *Die Zeit* (25.03.1994).
- ⁴ LICHNEROVÁ, Rút. *Das blinde Fischlein*. Aus dem Slowakischen übersetzt von Sigrid Maria Roswitha Eberstaller. Klagenfurt : Drava Verlag 2019, 89 s.
- ⁵ SaZ. Weibliche Postmoderne aus der Slowakei. In *WeiberDiwan* (20.11.2020). <https://weiberdiwan.at/weibliche-postmoderne-aus-der-slowakei/>.
- ⁶ Meine sieben Leben. Agnes Kalina im Gespräch mit Jana Juráňová. Aus dem Slowakischen übersetzt von Simon Gruber und Andrea Reynolds. Herne : Gabriele Schäfer Verlag 2016, 433 s.
- ⁷ STREBEL, Volker. Heimkehr in mehreren Anläufen. In *Literaturkritik.de* (10.07.2017). <https://literaturkritik.de/kalina-meine-sieben-leben-heimkehr-in-mehreren-anlaeufen,23502.html>.
- ⁸ HVORECKÝ, Michal. Eine starke Stimme für eine freie Welt. In *Die Welt* (19.09.2014).
- ⁹ JURÁŇOVÁ, Jana. *Eine unerledigte Angelegenheit*. Aus dem Slowakischen von Ines Sebesta. Klagenfurt : Wieser Verlag 2016, 155 s.; tiež ako e-kniha.
- ¹⁰ MŇAČKO, Ladislav. *Die siebente Nacht*. Erkenntnis und Anklage eines Kommunisten. Aus dem slowakischen Original-Manuskript ins Deutsche übertragen von Adolf Maldess. Wien, München, Zürich : Molden Verlag 1968, 261 s.; o ohlase tohto diela v literárnej kritike pozri RICHTER, Ludwig. Mňačkova próza v nemčine. Prehľad recepčných snáh. In *Knižnica* 20 (2019) 2, s. 61 – 75; RICHTER, Ludwig. Mňačkova politická esej. In *Esej ako žáner. Reflexívna plocha udalostí 20. storočia*. Editoroky Mária Bátorová, Renáta Bojničanová, Eva Faithová. Bratislava : Univerzita Komenského 2015, s. 40 – 53.
- ¹¹ JURÍK, Luboš. *Der kurze Frühling des Alexander Dubček*. Übersetzt aus dem Slowakischen von Simon und Eva Gruber. Berlin : Anthea Verlag 2019, 599 s.
- ¹² STREBEL, Volker. Auf dem Weg zur Demokratie. In *Literaturkritik.de* (22.07.2020). <https://literaturkritik.de/jurik-der-kurze-fruehling-des-alexander-dubek-auf-dem-weg-zur-demokratie,27001.html>.
- ¹³ DUBČEK, Alexander. *Leben für die Freiheit*. Übertragen aus dem Amerikanischen von Andrea Galler, Birgit Kaiser und Ursel Schäfer. München : C. Bertelsmann Verlag 1993, 416 s.

- ¹⁴ RANKOV, Pavol. *Mütter. Der Weg der Wölfin durch den Gulag*. Übersetzt aus dem Slowakischen von Ines Sebesta. Berlin : Anthea Verlag 2020, 334 s.
- ¹⁵ Lesereihe slowakischer zeitgenössischer Autoren mit Stefanie Bose, Teil 2. Pavol Rankov: *Mütter. Der Weg der Wölfin durch den Gulag* Facebook (17. 04. 2021).
- ¹⁶ KRIŠTÚFEK, Peter. *Das Haus des tauben Mannes*. Wien : Braumüller Verlag 2019, 544 s., aj ako e-kniha.
- ¹⁷ SCHÜTZ, Edgar. „Das Haus des tauben Mannes“/ Wichtige slowakische Zeitgeschichte. In *ORF.at* (09.03.2020). <https://volksgruppen.orf.at/slovaci/meldungen/stories/3038115/>.
- ¹⁸ Peter Krištúfek – Das Haus des tauben Mannes. In Inkultura-online. Buchkritik im Internet (17.02. 2020). https://www.inkultura-online.de/p_kristufek.html.
- ¹⁹ BÖHM, Jonathan. Peter Krištúfek – Das Haus des tauben Mannes. Podcast. In *Lesenswert Kritik* SWR 2 (01.04.2020). <https://www.swr.de/swr2/literatur/buchkritik-peter-kristufek-das-haus-des-tauben-mannes-100.html>.
- ²⁰ WALDBAUER, Sabrina. Das Haus des tauben Mannes – Peter Krištúfek. In *Lesefreude* (02.05.2020). <https://lesefreude.at/das-haus-des-tauben-mannes-peter-kristufek/>.
- ²¹ BÁTOROVÁ, Mária. *Mitte*. Übersetzung aus dem Slowakischen von Peter Krüger. Strasshof : Pilum Literatur Verlag 2018, 328 s.
- ²² MATL, Erwin. Epilog 2 zum Roman *Mitte*. In *Komplexnosť tvorivosti*. (Zborník príspevkov k jubileu Márie Bátorovej), Editoroky Renáta Bojničanová, Tamara Šimončíková-Heribanová. Bratislava : Veda 2020 s. 426 – 429.
- ²³ GUTSCHKE, Irmtraud. Weitergesagt, reingerissen. Samko Tále: Buch über den Friedhof. In *Neues Deutschland* (14.10 2010).
- ²⁴ SCHMID, Ulrich M. Mit den Augen eines Zehnjährigen. In *Neue Zürcher Zeitung* (24.11.2010).
- ²⁵ BECKER, Zdenka. Schriftsteller, wenn es regnet. In *Die Presse* (11.06.2011).
- ²⁶ PYNSENT, Robert R. Ján Johanides und die slowakischen Genitalisten. In KLIEMS, Alfrun (ed.). *Slowakische Kultur und Literatur im Selbst- und Fremdverständnis. Ludwig Richter zum 70. Geburtstag*, Stuttgart : Franz Steiner Verlag 2005, s. 179 – 212.
- ²⁷ HVORECKÝ, Michal. *City*. Der unwahrscheinlichste aller Orte. Roman. Aus dem Slowakischen von Mirko Kraetsch. Berlin : Tropen Verlag 2006, 280 s., tiež Berliner Taschenbuchverlag 2007, 279 s.
- ²⁸ Therapie in einer künstlichen Stadt. *City*. In <https://oe1.orf.at/artikel/203408/City>.
- ²⁹ SCHOTTNER, Dominik. Süchtig ist jeder für sich allein. In *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (02.04.2006).
- ³⁰ STOLZMANN, Uwe. Traum von der Heimkehr. In <https://www.deutschlandfunkkultur.de/traum-von-der-heimkehr-100.html> (03.07.2006).
- ³¹ LANG, Mari. Michal Hvorecký – ‚City – Der unwahrscheinlichste aller Orte‘. In <https://fm4v2.orf.at/connected/216302/main.html> (27.12.2006).
- ³² MENSING, Kolja. Liebe statt Strom. In *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (24.03.2006).
- ³³ <https://www.theatre.sk/publikacie/slovakische-gegenwartsstuecke>.
- ³⁴ HVORECKÝ, Michal. *Eskorta*. Roman. Aus dem Slowakischen von Mirko Kraetsch. Stuttgart : Tropen-Verlag 2009, 250 s.
- ³⁵ KASTBERGER, Klaus. Die Nacht, als der Penis fiel. In *Die Presse* (29.05.2009).
- ³⁶ BORRIES, Claudine. *Eskorta* – ein grotesker Roman über das neue Europa. In *Die Berliner Literaturkritik* (12.06.2009). <https://www.yumpu.com/de/document/read/2431146/herbst-die-berliner-literaturkritik>.
- ³⁷ SCHUMACHER, Katrin. Slowakische Begleiterscheinungen. In *Deutschlandfunk Kultur* (07.05.2009). <https://www.deutschlandfunkkultur.de/slovakische-begleiterscheinungen-100.html>.
- ³⁸ MENSING, Kolja. Wo Staunen extra kostet. In *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (05.05.2009).
- ³⁹ <https://oe1.orf.at/artikel/215000/Eskorta> (08.04.2017).
- ⁴⁰ HVORECKÝ, Michal. *Tod auf der Donau*. Roman. Aus dem Slowakischen von Michael Stavarič. Stuttgart : Tropen-Verlag 2012, 271 s.; celkom 6 vydání.
- ⁴¹ BARON, Ulrich. Reiseführer mit Hilfsantrieb. In *Süddeutsche Zeitung* (13.06 2012).

- ⁴² Tages-Anzeiger (26.06.2012).
- ⁴³ GRANZIN, Katarina. Flusskreuzfahrt mit alten dicken Amis. In *TAZ* (23.07.2012).
- ⁴⁴ Badische Neueste Nachrichten (29.6.2012).
- ⁴⁵ SCHAAKE, Jonathan. Narrenschiff. In *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (04.07.2012).
- ⁴⁶ HVORECKÝ, Michal. *Das allerschlimmste Verbrechen in Wilsonstadt*. Aus dem Slowakischen von Mirko Kraetsch. Stuttgart : 2016. E-Book.
- ⁴⁷ HVORECKÝ, Michal. *Jäger & Sammler*. Erzählungen. Aus dem Slowakischen von Mirko Kraetsch. Wien : Triton Verlag 2004, 176 s.
- ⁴⁸ KREKELER, Elmar. Als die Slowakei einmal so richtig zur Hölle fuhr. In *Die Welt* (24.06.2016).
- ⁴⁹ HVORECKÝ, Michal. *Troll*. Roman. Aus dem Slowakischen von Mirko Kraetsch. Stuttgart : Tropen 2018, 216 s., aj ako e-pub.
- ⁵⁰ Erfolgreichster Autor der Slowakei „Der Westen ist osteuropäisiert worden“. In *Der Spiegel* (09.06.2018).
- ⁵¹ RÜHLE, Alex. Tödliche Trollwut. In *Süddeutsche Zeitung* (21.09.2018).
- ⁵² KÜMMEL, Anja. Im Herzen der Hate-Fabrik. In *Tagesspiegel* (23.10.2018).
- ⁵³ SIEGLOFF, Roland. In Michal Hvoreckýs „Troll“ blitzt bitterböse Satire auf. In *Rhein-Neckar-Zeitung* (25.09.2018).
- ⁵⁴ KÜCHEMANN, Fridtjof. Zwei Formen der Wahrheit. In *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (12.12.2018).
- ⁵⁵ ALBRECHT, Terry. Im Schattenreich der Fake News. In *Deutschlandfunk* (29.10.2018).
- ⁵⁶ RICHTER, Marcus. Ein digitaler Fiebertraum. In *Deutschlandfunk Kultur Buchkritik* (06.11.2018).
- ⁵⁷ Ibidem.
- ⁵⁸ JACOBSON, Dietmar. Die Welt im Fokus einer „Storytrolling Agency“. In *Literaturkritik.de* (01.05.2020). <https://literaturkritik.de/hvorecky-troll-die-welt-im-fokus-einer-storytrolling-agency,24999.html>.
- ⁵⁹ POHL, Ronald. „Troll“. Packender Roman über die „Fake-News“-Erzeuger im Internet. In *Der Standard* (05.09.2018).
- ⁶⁰ ZEILLINGER, Gerhard. Autorengespräch. Schriftsteller Hvorecký: Trollfabriken gibt es längst. In *Der Standard* (09.03.2019).
- ⁶¹ <https://oe1.orf.at/player/20210323/631539/1616500247000>. Mittagsjournal (23.03.2021) Radio@oe1.
- ⁶² KAINDLSTORFER, Günter. „Tahiti Utopia“ von Michal Hvorecky. In *Westdeutscher Rundfunk – Lesefrüchte* (02.04.2021).
- ⁶³ WURMITZER, Michael. Michal Hvoreckýs „Tahiti Utopia“: Surfbretter, die Freiheit bedeuten. In *Der Standard* (20.04.2021).
- ⁶⁴ HEIDEGGER, Gerald. Die Slowakei und ihr mythischer Flieger. In *ORF.at* (01.05.2021). <https://orf.at/stories/3210740/>.
- ⁶⁵ ROTHSCILD, Thomas. Michal Hvorecký: Exodus in die Exotik. In *Die Presse* (14.04.2021).
- ⁶⁶ HOFFMANN, Clemens. Michal Hvorecky – Tahiti Utopie. In *SWR 2 lesenswert Magazin* (11.07.2021).
- ⁶⁷ Tahiti Utopia – Lesung mit Michal Hvorecky. YouTube: Stadtbibliothek München (23.03.2021). <https://www.youtube.com/watch?v=qQfdWyy6Q84>.
- ⁶⁸ Trojanow trifft Michal Hvorecky. YouTube: Alte Schmiede Wien (21.04.2021).
- ⁶⁹ Nachgefragt. Michal Hvorecky Tahiti – Utopia. Bratislava – Stuttgart (08.06.2021). <https://www.youtube.com/watch?v=lskEggPwkVc>.
- ⁷⁰ PAIN, Agda Bavi. *Am Ende der Welt*. Roman. Aus dem Slowakischen von Mirko Kraetsch. Klagenfurt : Wieser Verlag 2008, 243 s.; 2. vyd. 2014, tiež ako epub.
- ⁷¹ SCHÜTZ, Edgar. Blood, sweat & Bratislava. In *Falter. Wochenzeitung aus Wien* (13.03.2009).
- ⁷² KLEIN, Erich. Agda Bavi Pain: Anfang der tristen Welt. In *Der Standard* (28./29.06.2014).
- ⁷³ CERNOHUBY, Claudia. Am Ende der Welt von Agda Bavi Pain. In *Janetts Meinung* (27.06.2014). <https://www.janetts-meinung.de/belletristik/am-ende-der-welt>.
- ⁷⁴ BALLA. *Im Namen des Vaters*. Aus dem Slowakischen übersetzt von Marie-Theres Cermann. Klagenfurt : Wieser Verlag 2019, 105 s., tiež ako epub.

- ⁷⁵ Lesereihe slowakischer zeitgenössischer Autoren mit Stefanie Bose, Teil 1 – Balla: Im Namen des Vaters. Facebook (10.04.2021). <https://www.facebook.com/institut.berlin/videos/lesung-balla-im-namen-des-vaters/2938497936380441/>.
- ⁷⁶ JURÁŇOVÁ, Jana. *In ein Netz gehüllt. Do siete odetá*. Aus dem Slowakischen übersetzt von Angela Repka. Klagenfurt : Wieser Verlag 2003, 160 s.
- ⁷⁷ VERDOL, Helena. Juránová: In ein Netz gehüllt. Das Fischermädchen und die Männer der Macht. In *Wiener Zeitung* (14.10.2004).
- ⁷⁸ BEŇOVÁ, Jana. *Parker*. Liebesroman. Aus dem Slowakischen von Andrea Koch-Reynolds. [Leipzig]: Erata Literaturverlag 2008, 123 s.
- ⁷⁹ BEŇOVÁ, Jana. *Abhauen!* Roman. Aus dem Slowakischen von Andrea Koch-Reynolds. St. Pölten: Residenz-Verlag 2015, 156 s., tiež ako epub.
- ⁸⁰ BEŇOVÁ, Jana. *Café Hyena*. Roman. Aus dem Slowakischen von Andrea Reynolds. St. Pölten : Residenz-Verlag 2017, 171 s., tiež ako epub.
- ⁸¹ GAUSS, Karl-Markus. Rosas Revolte. In *Süddeutsche Zeitung* (25.03.2015).
- ⁸² FISCHER, Juliane. Das Leben im Schwebestadium. In *Falter*. Wochenzeitung aus Wien (13.03.2015).
- ⁸³ BEER, Jasmin. Rezension: Jana Benová, Abhauen! In *Lesekabinett Leipzig*. <https://lesekabinettleipzig.wordpress.com/2015/05/11/rezension-jana-benova-abhauen/>.
- ⁸⁴ Terra incognita – Slowakei.
- ⁸⁵ Abhauen! Ein Roman von Jana Benova. <https://oe1.orf.at/artikel/407723/Abhauen>.
- ⁸⁶ KOSSEK, Susann. „Café Hyena“. Von der unstillbaren Sehnsucht nach einem anderen Leben. In *Migros Magazin* (03.05.2018).
- ⁸⁷ RUTHNER, Clemens. „Café Hyena“. Nettes Assi-Epos hinter der österreichischen Grenze. In *Der Standard* (24.07.2018).
- ⁸⁸ Schattenspieler und erstaunlich planlose Begleiter der eigenen Existenz. In *Sandammeer – virtuelle Literaturzeitschrift* 09/2017. <http://www.sandammeer.at/rez17/benova-cafe.htm>.
- ⁸⁹ RANKOV, Pavol. *In unmittelbarer Nähe*. Erzählungen. Aus dem Slowakischen von Roland Schmieger. Berlin : Anthea Verlag 2021, 180 s.
- ⁹⁰ RANKOV, Pavol. *Der kleine Donaukrieg*. Roman. Aus dem Slowakischen von Slávka Rude-Porubská. Ulm : Danube books Verlag 2022, 280 s.
- ⁹¹ KEPPELOVÁ, Zuska. *57 km von Tashkent*. Novellen. Aus dem Slowakischen übersetzt von Veronika Széherová. Klagenfurt : Drava Verlag [2017], 119 s.
- ⁹² ŽUCHOVÁ, Svetlana. *Bilder aus dem Leben von M*. Aus dem Slowakischen übersetzt von Andrea Reynolds, Klagenfurt : Drava Verlag [2017], 130 s.
- ⁹³ LORENZ, Patrizia. Alltag zwischen Wien und Bratislava. In *WeiberDiwan. Die feministische Rezensionszeitschrift*. 94 KOMPANÍKOVÁ, Monika. *Das fünfte Schiff*. Deutsch von Nadine Lenz. Passau : Stutz, 2014, 236 s.
- ⁹⁴ KOMPANÍKOVÁ, Monika. *Am Zusammenfluss*. Roman. Aus dem Slowakischen übersetzt von Andrea Reynolds, Klagenfurt : Drava Verlag 2019, 147 s.
- ⁹⁵ STREBEL, Volker. Brüchige Idylle. In *Prager Zeitung* (18.06.2014).
- ⁹⁶ BALKO, Peter. *Zusammen sind wir unbesiegbar*. Aus dem Slowakischen von Zorka Ciklaminy. Wien : Paul Zsolnay Verlag 2020, 155 s.; tiež ako ebook.
- ⁹⁷ TUSCHIK, Jamal. Fünf Fragen an den Autor. In *Textland* (27.02.2020). https://www.textland-online.de/index.php?article_id=1885.
- ⁹⁸ TUSCHIK, Jamal. Die Leute von Lošonc. In *Der Freitag* (17.02. 2020).
- ⁹⁹ TUSCHIK, Jamal. Die Leute von Lošonc. In *Textland* (18.02.2020). https://www.textland-online.de/index.php?article_id=1843.
- ¹⁰⁰ JUNGWIRTH, Peter. Auf Tom Sawyers Spuren. „Zusammen sind wir unbesiegbar“. In *Wiener Zeitung* (18.05.2020).
- ¹⁰¹ FRITZ, Peter Balko: Zusammen sind wir unbesiegbar. In *Sandammeer – virtuelle Literaturzeitschrift* 3/2020. <http://www.sandammeer.at/rez20/balko-gemeinsam.htm>.

- ¹⁰² MOTTER, Maria. Peter Balkos Debütroman „Zusammen sind wir unbesiegbar“. In *ORF* (24.10.2020). <https://fm4.orf.at/stories/3008468/>.
- ¹⁰³ RIEDEL, Frank. Mit Kotz und Rotz und Jean-Claude Van Damme. In *literaturkritik.de* (05.06.2020). <https://literaturkritik.de/balko-zusammen-sind-wir-unbesiegbar-mit-kotz-und-rotz-und-jean-claude-van-damme,26844.html>.
- ¹⁰⁴ OPPEN, Stephanie von. Dicke Freunde halten zusammen. In *Deutschlandfunk Kultur* (06.07.2020). <https://www.deutschlandfunkkultur.de/sommerbuch-empfehlung-8-dicke-freunde-halten-zusammen-100.html>.
- ¹⁰⁵ IBING, Sabine. „Zusammen sind wir unbesiegbar“ von Peter Balko. <https://literaturblog-sabine-ibing.blogspot.com/p/zusammen-sind-wir-unbesiegbar-von-peter.html>.
- ¹⁰⁶ BÁTOROVÁ, Mária. *Stille*. Übersetzung aus dem Slowakischen von Peter Krüger sowie Karl-Heinz Jähn, Gerlinde Tesche und Mária Bátorová. Strasshof : Pilum Literatur Verlag 2016, 170 s.
- ¹⁰⁷ *Tagtägliche Unendlichkeit*. Slowakische Erzählungen. Mária Bátorová, Jana Bodnárová, Etela Farkašová, Rút Lichnerová, Eva-Maliti-Fraňová, Paula Sabolová. Herausgeber Der slowakische Schriftstellerinnen-Klub Femina in Zusammenarbeit mit Bianca Schmitt. Bratislava : Klub slovenských spisovateliek Femina 1994, 93 s.
- ¹⁰⁸ FARKAŠOVÁ, Etela. Die Frau in der Literatur/die Literatur über die Frau. In *Via Regia. Blätter für internationale kulturelle Kommunikation*, Heft 62/63, Erfurt : Europäisches Kultur - und Informationszentrum 1999.
- ¹⁰⁹ FARKAŠOVÁ, Etela. Die Frau (als Gestalt und Autorin) in der slowakischen Literatur: gestern und heute. In *Deutsche und slowakische Literatur*. Hg. von Reinhard Lauer. Wiesbaden : Harassowitz Verlag 2000, s. 41 – 58.
- ¹¹⁰ FARKAŠOVÁ, Etela. *Frühmorgens im Garten*. Lyrik. [Nachdichtungen von Ilse Brem, Inge Stahl, Gerlinde Tesche; Nachwort von Elena Ehrgangová.] Strasshof : Pilum Literatur Verlag 2017, 101 s.
- ¹¹¹ FARKAŠOVÁ, Etela. *Ein ganz gewöhnlicher Tag und andere Erzählungen*. Aus dem Slowakischen von Zdenka Becker, Wien : Löcker 2014, 189 s.
- ¹¹² FARKAŠOVÁ, Etela. *Herbstfreundschaften*. Übersetzung aus dem Slowakischen von Elena Ehrgangová. Strasshof : Pilum Literatur Verlag 2017, 160 s.
- ¹¹³ FARKAŠOVÁ, Etela. *Stilleben eines frühen Abends*. Erzählungen. Übersetzung aus dem Slowakischen von Elena Ehrgangová. Strasshof : Pilum Literatur Verlag 2020, 174 s.
- ¹¹⁴ FARKAŠOVÁ, Etela. *Szenario*. Roman. Übersetzung aus dem Slowakischen von Elena Ehrgangová. Strasshof: Pilum Literatur Verlag 2021, 392 s.
- ¹¹⁵ RICHTER, Ludwig. Erzählprosa slowakischer Autorinnen in deutscher Übersetzung 1900.2020. In *Komplexnosť tvorivosti. (Zborník príspevkov k jubileu Márie Bátorovej)*, Editoroky Renáta Bojničanová, Tamara Šimončíková-Heribanová. Bratislava : Veda 2020 s. 247 – 273.

Krátko pred zverejnením prehľadovej štúdie *Slovenská súčasná próza v nemeckých prekladoch* nás zastihla smutná správa – dňa 17. júla 2022 zomrel vo veku 88 rokov profesor Ludwig Richter, vedecký pracovník, prekladateľ a tlmočník, autor početných vedeckých štúdií, autor a spoluautor monografií (*Slowakische Literatur*, 1979; *Vzťahy a súvislosti slovenskej literatúry 20. storočia*, 1986 a pod.), viacerých slovníkových diel (spomeňme *Literaturen europäischer sozialistischer Länder*, 1975 či *Literatur im Wandel*, 1986) a bibliografie slovenskej literatúry v nemeckých prekladoch (*Slowakische Literatur in deutschen Übersetzungen*, 1999). V akademickom bádani sa venoval okrem iného dejinám slovenskej literatúry, najmä 19. a 20. storočia. V archíve časopisu *Knižnica* majú nezastupiteľné miesto jeho prehľady recepčných snáh, v ktorých reflektoval úspešné pokusy slovenskej literatúry o preniknutie do nemeckého jazykoveho priestoru.

Redakcia časopisu vyslovuje úprimnú sústrasť pozostalým nad stratou významného nemeckého slovakistu a mimoriadne ústretového spolupracovníka.